

Historia i teraźniejszość

Rozkład treści z odniesieniem do podstawy programowej¹

Autor: dr Kamil Paździor

Uwagi do realizacji

Rozkład treści opracowano w oparciu o następujące założenia dydaktyczne:

- uratowanie tych elementów dawnej podstawy programowej z wiedzy o społeczeństwie , które są istotne z punktu widzenia kształtowania postaw i **umiejętności obywatelskich**, a które zostały obecnie poważnie okrojone (np. cechy konstytutywne partii politycznych, krytyczna analiza kampanii wyborczych i przekazów medialnych, rozpoznawanie przejawów patologii życia publicznego, charakteryzowanie zasad zawartych w Konstytucji i ordynacjach wyborczych).

- ułatwianie uczniom **analizowania „teraźniejszości”** już od pierwszych lekcji i nie pozostawianie tej tematyki na koniec przyszłego roku. Można wykorzystać metodę projektu (długoterminowej obserwacji jakiegoś społecznego, kulturowego czy politycznego problemu) lub tzw. prasówkę (zob. <https://koss.ceo.org.pl/dla-nauczycieli/uczyc-inaczej/artykuly/jak-mozna-pracowac-z-artykulem-prasowym>).

- **wiązanie wiedzy** wyniesionej z realizacji cz. I podstawy („wosowskiej”) oraz części historycznych. Np. rozszerzone zajęcia o samorządności (I. 5, 12) można przeprowadzić w trakcie omawiania dziejów III RP, wprowadzenie do praw człowieka przy okazji ONZ (I.18,19), związki unijne (I.22) w czasie omawiania integracji europejskiej. Pamiętajmy, że podstawa zakłada też korelację z geografią i przedsiębiorczością, porozmawiajmy o tym z nauczycielami.

- mniej chronologiczne, a **bardziej problemowe**, zblokowane potraktowanie niektórych wątków. Ich rozbieżność na oddalone od siebie jednostki lekcyjne może utrudnić młodym ludziom zrozumienie kontekstu tych procesów historyczno-politycznych. Dotyczy to w szczególności: integracji europejskiej, sytuacji w Chinach, konfliktów na Bliskim Wschodzie, dekolonizacji, charakteru i etapów zimnej wojny, praw człowieka (ONZ, denazyfikacja, dekomunizacja, lustracja, apartheid, europejski system ochrony), sytuacji i roli Kościoła w PRL.

Wymiar godzin ok. 90, w liceum ogólnokształcącym: klasa I – 2 godziny, klasa II – 1 godzina. W technikum: klasa I – 1 godzina, klasa II – 1 godzina, klasa III – 1 godzina.

Tematy oraz powiązane z nimi wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej

I. Człowiek, społeczeństwo, państwo

1. Człowiek istotą społeczną

Uczeń:

I.1) wyjaśnia, dlaczego człowieka rozumie się w tradycji jako „istotę społeczną” (animal sociale), charakteryzuje odgrywane przez niego **role społeczne** oraz znaczenie życia społecznego dla jego rozwoju i spełnienia;

I.2) wyjaśnia, w jaki sposób rozwijana w nowożytności koncepcja „umowy społecznej” różni się od tradycyjnego pojmowania naturalności **więzi społecznych**;

I.4) wyróżnia podstawowe sposoby realizacji społecznego bytu człowieka: **rodzinę**, naród, państwo i związki państw; przedstawia specyfikę każdego z nich i ich komplementarność;

Obywatele i narody

Uczeń:

I.4) wyróżnia podstawowe sposoby realizacji społecznego bytu człowieka: rodzinę, **naród**, państwo i związki państw; przedstawia specyfikę każdego z nich i ich komplementarność;

I.6) wyróżnia wspólnoty i grupy tworzące się na podstawie podobieństwa pochodzenia, kultury, sposobu życia, interesów i sytuacji ekonomicznej, w tym zarówno narody, jak i inne **grupy społeczne** znajdujące się wewnątrz podstawowych społeczności ludzkich (np. klasy i warstwy społeczne, grupy zawodowe, wyznaniowe, narodowościowe);

I.7) wyjaśnia **proces tworzenia się narodu** oraz różnorodność kontekstów znaczeniowych tego pojęcia; wyjaśnia, na czym polega patriotyzm oraz czym różni się od szowinizmu i kosmopolityzmu; wskazuje przykłady postaw patriotycznych we współczesnym świecie.

I.10) charakteryzuje państwo jako zorganizowane społeczeństwo (res publica) i wyjaśnia, jakie są podstawowe zadania państwa wobec jego obywateli oraz **obowiązki obywateli** względem ich państwa.

Prawo i sprawiedliwość

Uczeń:

I.20) charakteryzuje **sprawiedliwość** jako moralny fundament ładu społecznego, wyróżnia sprawiedliwość społeczną, rozdzielczą i wymienną.

I.21) rozumie znaczenie roztropności, społecznej komunikacji, sporu, **dialogu**, kompromisu, solidarności i pokoju społecznego.

I.16) rozumie istotę **prawa**, wyjaśnia, czym jest prawo stanowione (lex) i jego związek z uprawnieniami (ius) obecnymi w niepisanych standardach, niezależnych od władzy prawodawczej; wie, na czym polega różnica między pozytywistyczną a prawnonaturalną koncepcją prawa;

I.17) rozpoznaje sprawy regulowane przez **prawo cywilne, rodzinne, administracyjne i karne**.

I.8) wyjaśnia znaczenie **organizacji celowych** (np. organizacje polityczne, związki zawodowe, stowarzyszenia) tworzonych przez ludzi dla realizacji ich wspólnych interesów i zadań;

Ideologie

Uczeń:

I.2) wyjaśnia, w jaki sposób rozwijana w nowożytności koncepcja „**umowy społecznej**” różni się od tradycyjnego pojmowania naturalności więzi społecznych;

I.11) wymienia i charakteryzuje podstawowe **atributy państwa** oraz wyjaśnia, na czym polega **racja stanu**;

I.3) przedstawia klasyczne określenie dobra wspólnego (bonum commune) i charakteryzuje jego obecność we współczesnych **doktrynach politycznych**;

II.6) na przykładzie państw zachodnich charakteryzuje **różnice programowe** rządów socjaldemokratycznych, chadeckich, konserwatywnych i liberalnych w dziedzinie polityki społecznej, gospodarczej i wartości.

Systemy ustrojowe

Uczeń:

I.14) przedstawia zarówno klasyczną **typologię ustrojów** politycznych ze względu na stosunek do dobra wspólnego i na sposób rządu (monarchia, arystokracja, demokracja oraz tyrania, oligarchia i ochlokracja), jak i współczesne przeciwstawienie demokracji i totalitaryzmu;

I.15) wyjaśnia, na czym polega **demokracja** – zarówno w wersji klasycznej (jako sposób wyznaczania rządzących), jak i w wersji liberalnej (jako polityczny wyraz „suwerenności ludu”).

I.13) objaśnia różne **modele relacji kościołów** i innych związków wyznaniowych z **państwem**, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji i współczesności Rzeczypospolitej.

II. 3) charakteryzuje **odmienności ustrojów** państw zachodnich i państw bloku sowieckiego – z wykorzystaniem swojej wiedzy o różnicach między demokracją i totalitaryzmem.

II. Historia najnowsza

„Po każdej wojnie ktoś musi posprzątać”

Uczeń:

II.1) charakteryzuje **konsekwencje** polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe **II wojny światowej** dla świata;

II.2) charakteryzuje – z wykorzystaniem swojej wiedzy o relacjach i związkach państw – cele i zasady **Organizacji Narodów Zjednoczonych**, opisuje jej strukturę (główne organy i wybrane organizacje wyspecjalizowane), przedstawia mocne i słabe strony jej funkcjonowania;

Prawa człowieka²

Uczeń:

I.18) wyjaśnia podstawy i treść praw człowieka oraz ich związek z dziedzictwem cywilizacji zachodniej (inspiracje płynące z chrześcijaństwa oraz z nauki o prawie naturalnym sięgającej czasów grecko-rzymskich);

II.9) wykorzystuje swoją wiedzę o doktrynie praw człowieka do scharakteryzowania praw i wolności podanych w Powszechnej deklaracji praw człowieka ONZ z 1948 roku i Europejskiej konwencji praw człowieka Rady Europy z 1950 roku oraz ograniczeń w ich wykonywaniu i związanych z nimi obowiązków;

IV.7) charakteryzuje sposób rozliczenia się Niemiec z dziedzictwem rządów nazistowskich (przykłady pozytywne i negatywne: działalność Centrali Ścigania Zbrodni Hitlerowskich w Ludwigsburgu, kariera Heinza Reinefartha, sprawa reparacji i restytucji zagrabionych w Polsce dzieł sztuki);

Dwubiegunowy świat

Uczeń:

II.3) charakteryzuje odmienności ustrojów państw zachodnich i państw bloku sowieckiego – z wykorzystaniem swojej wiedzy o różnicach między demokracją i totalitaryzmem;

II.6) na przykładzie państw zachodnich charakteryzuje różnice programowe rządów socjaldemokratycznych, chadeckich, konserwatywnych i liberalnych w dziedzinie polityki społecznej, gospodarczej i wartości;

II.7) wyjaśnia, jakie znaczenie miał plan Marshalla oraz czym był „cud gospodarczy” w RFN;

- Zimna wojna

Uczeń:

II.4) wyjaśnia genezę i znaczenie pojęcia zimnej wojny oraz żelaznej kurtyny;

II.5) wyjaśnia znaczenie powstania NATO i Układu Warszawskiego;

² Prawa człowieka można potraktować jak oś, która spina cały program, od końca wojny do dziś (totalitaryzmy, dekolonizację, ONZ, prawa mniejszości, prawa kobiet, KBWE i komitety helsińskie)

III.3) charakteryzuje opór społeczeństw Europy Środkowej wobec komunizmu na przykładzie powstań antykomunistycznych w Berlinie (1953 rok) i na Węgrzech (1956 rok);

III.12) opisuje główne pola zimnowojennej konfrontacji mocarstw w latach 1956–1970 (Niemcy/Berlin, Kuba, Wietnam); wyjaśnia pojęcie wojen zastępczych;

- Integracja europejska

Uczeń:

I.22) przedstawia powody tworzenia się związków międzypaństwowych i charakteryzuje unie państw na przykładzie nowożytnych dziejów Europy, odróżnia je od naturalnego pokrewieństwa narodów należących do określonych wspólnot kulturowych (np. narody Europy łacińskiej).

II.8) stosuje swoją wiedzę o związkach państw i pokrewieństwie narodów do charakterystyki początków integracji europejskiej na polu gospodarczym i politycznym (do 1957 roku) ze wskazaniem jej głównych powodów ideowych (chrześcijański światopogląd „Ojców Założycieli”), kulturowych (bliskość narodów europejskich) oraz politycznych (obawa przed ekspansją sowiecką, przygotowanie się na odbiór amerykańskiej pomocy w ramach tzw. planu Marshalla, rozwiązanie „problemu niemieckiego” przez integrację gospodarki RFN z innymi gospodarkami zachodnimi);

III.1) przedstawia okoliczności i zasady traktatów rzymskich z 1957 roku oraz charakteryzuje funkcjonowanie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej;

VI.2) charakteryzuje kolejne etapy integracji europejskiej po 1992 roku (traktat z Maastricht, powstanie Unii Europejskiej, wprowadzenie waluty euro);

- Między dekolonizacją a zimną wojną

Uczeń:

II.10) charakteryzuje znaczenie przejęcia władzy w Chinach przez komunistów w 1949 roku oraz system rządów Mao Zedonga (największe ludobójstwo po 1945 roku w czasie Wielkiego Skoku, prześladowanie religii);

III.14) charakteryzuje przyczyny i przejawy antagonizmu sowiecko-chińskiego w latach 60. XX wieku;

III.15) wyjaśnia pojęcie rewolucji kulturalnej, wskazując na jej różne konteksty znaczeniowe (jaka jest różnica między chińską „rewolucją kulturalną” a tą na Zachodzie);

II.11) wyjaśnia znaczenie powstania państwa Izrael dla sytuacji na Bliskim Wschodzie i dla polityki międzynarodowej; przedstawia podstawowe zasady syjonizmu;

III.13) zna najważniejsze etapy wojen bliskowschodnich, ze szczególnym uwzględnieniem „wojny sześciodniowej” z 1967 roku;

II.12) charakteryzuje genezę i zasady islamizmu;

III.2) wyjaśnia pojęcie dekolonizacji oraz wskazuje jej główne etapy i konsekwencje;

- Polska po II wojnie światowej

Uczeń:

II.13) charakteryzuje skutki II wojny światowej dla Polski w wymiarze politycznym, społecznym, ekonomicznym i kulturowym;

II.14) przedstawia – z wykorzystaniem swojej wiedzy o państwie i jego atrybutach – problem niepodległości Polski oraz sytuację polskiej państwowości i polityki w kraju i na emigracji po 1945 roku;

II.15) wyjaśnia pojęcie okupacji przez przedstawiciela na przykładzie modelu kontroli Polski Ludowej przez Związek Sowiecki;

II.16) charakteryzuje najważniejsze mechanizmy sowietyzacji Polski w latach 1945–1956 (terror, propaganda, gospodarka planowa, rządy monopartyjne, przynależność do partii komunistycznej jako główna ścieżka kariery zawodowej i dobrobytu materialnego);

II.17) przedstawia powojenną odbudowę kraju, zagospodarowanie i integrację Ziemi Zachodnich i Północnych, procesy industrializacji, charakteryzuje zmiany polskiej wsi w wyniku reformy rolnej i kwestię jej kolektywizacji na wzór sowiecki;

II.18) charakteryzuje rozmaite reakcje społeczeństwa polskiego na rządy komunistów w Polsce, w tym główne formy sprzeciwu i oporu wobec komunizmu (do 1956 roku), w formie walki zbrojnej, opozycji politycznej, pracy kulturowej, zaangażowania na bezspornych polach pracy dla kraju oraz oporu wobec państwowej ateizacji;

II.19) w kontekstach powstańczej walki „żołnierzy niezłomnych” (rtm. Witold Pilecki, płk Łukasz Ciepliński, Danuta Siedzikówna ps. „Inka”) oraz postawy prymasa Stefana Wyszyńskiego (jego „non possumus” i internowanie w latach 1953–1956) wymienia przykłady wierności zasadom i męstwa różnych postaci wobec prześladowców;

II.20) charakteryzuje zmiany zachodzące w okresie powojennym w strukturze społeczeństwa polskiego i składzie narodowościowym państwa;

II.21) charakteryzuje konstytucję PRL z 1952 roku, jej określenie suwerena („lud pracujący”), a także jej charakter propagandowy i fasadowość w stosunku do realnych rządów PZPR.

- Świat w latach 50 i 60.

Uczeń:

III.5) charakteryzuje proces „destalinizacji” i wskazuje jego ograniczenia (na podstawie głównych tez „tajnego referatu” Chruszczowa z 1956 roku);

III.6) charakteryzuje zmiany w sposobie życia w krajach zachodnich wynikające z rozwoju technologii i mediów (telewizja), wzrostu zamożności społeczeństw oraz dorastania pokolenia powojennego; przedstawia ich odpowiedniki w krajach bloku sowieckiego;

III.7) wyjaśnia zjawisko „kultury masowej” i powstawanie w niej osobnego nurtu kultury młodzieżowej;

- III.8) charakteryzuje zasady społecznej gospodarki rynkowej oraz „państwa dobrobytu”, przedstawia ich przykłady w odniesieniu do świata początku lat 60. XX wieku;
- III.9) charakteryzuje przemiany społeczno-obyczajowe określane jako „rewolucja 1968 roku” (m.in. rewolta studencka, „rewolucja seksualna”) oraz ich intelektualne inspiracje (neomarksizm, „nowa lewica”);
- III.10) charakteryzuje idee i ruchy pacyfistyczne; wskazuje różnicę między ekologią a ekologizmem;
- III.11) wyjaśnia, na czym polegały przemiany w Kościele zainicjowane na Soborze Watykańskim II i w czasie tzw. reform posoborowych, ze szczególnym uwzględnieniem nauczania o relacjach Kościoła i świata;
- III.20) wyjaśnia, czym była Praska Wiosna 1968 roku i interwencja wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji, oraz wyjaśnia znaczenie terminu „doktryna Breżniewa”.

- Mała stabilizacja

Uczeń:

- III.4) wyjaśnia, na czym polegał przełom 1956 roku w Polsce, wskazuje jego najważniejsze etapy (poznański Czerwiec, Jasnogórskie Śluby Narodu, powrót Gomułki do władzy, uwolnienie prymasa Stefana Wyszyńskiego);
- III.16) wyjaśnia znaczenie ideowo-moralne duszpasterskiego programu prymasa Stefana Wyszyńskiego (Jasnogórskie Śluby Narodu, Wielka Nowenna, obchody milenijne); wskazuje zasługi Kościoła dla integracji Ziem Zachodnich i Północnych z resztą Polski;
- III.17) charakteryzuje sposoby walki reżimu PRL z Kościołem w latach 60. i 70. (w tym spychanie ludzi wierzących do statusu obywateli drugiej kategorii);
- III.18) wyjaśnia, na czym polegała komunistyczna polityka „rozdzielenia Kościoła od państwa”, z wykorzystaniem swojej wiedzy o różnych modelach relacji między związkami wyznaniowymi a państwem; wyjaśnia pojęcia: laicyzm, sekularyzm, indyferentyzm;
- III.19) charakteryzuje przebieg tzw. wydarzeń 1968 roku w Polsce i ich różne konteksty (walka frakcyjna w PZPR z użyciem propagandy antysemickiej, wolnościowe dążenia narodu polskiego);

- Odpężenie

Uczeń:

- IV.1) charakteryzuje przyczyny osłabienia pozycji Stanów Zjednoczonych Ameryki na świecie na początku lat 70. i wzrostu wpływów światowego obozu komunistycznego (porażka w Wietnamie, afera Watergate, kryzys energetyczny);
- IV.2) charakteryzuje konsekwencje wzrostu wpływów komunistycznych na świecie w latach 70. XX wieku (ludobójcza polityka Czerwonych Khmerów w Kambodży, kubańscy „doradcy” w Afryce);
- IV.3) wyjaśnia przełomowe znaczenie zbliżenia Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz Chin na początku lat 70.;

IV.4) wyjaśnia, na czym polegała „polityka odprężenia” (détente) w relacjach międzynarodowych w połowie lat 70.; wskazuje najważniejsze etapy porozumień rozbrojeniowych między Stanami Zjednoczonymi Ameryki a ZSRS;

IV.5) wyjaśnia znaczenie postanowień Konferencji BWE w Helsinkach (1975 rok); charakteryzuje treść „pięciu koszyków” helsińskiej konferencji;

IV.6) wyjaśnia, na czym polegało przełomowe znaczenie „Ostpolitik” kanclerza Willy’ego Brandta;

- Dekada Edwarda Gierka

Uczeń:

IV.8) charakteryzuje przebieg Grudnia 1970 roku i jego polityczne skutki (odejście Władysława Gomułki z funkcji szefa partii);

IV.9) charakteryzuje rządy Edwarda Gierka (dobrobyt na kredyt, uległość wobec ZSRS, zmiany w konstytucji PRL w 1976 roku);

IV.10) charakteryzuje główne przejawy opozycji w Polsce w latach 70.: Kościół katolicki i narodziny opozycji demokratycznej po protestach robotniczych w 1976 roku;

IV.11) wyjaśnia znaczenie wyboru kardynała Karola Wojtyły na papieża dla Polski i świata.

- Dekada lat 80

Uczeń:

V.1) charakteryzuje zmiany w programach zachodnich partii lewicowych i prawicowych widoczne w latach 70. i 80. oraz wzrost popularności programów wolnorynkowych i konserwatywno-liberalnych („nowa prawica”, neoliberalizm);

V.2) wyjaśnia znaczenie zwycięstwa Margaret Thatcher w Wielkiej Brytanii (1979 rok) i Ronalda Reagana w Stanach Zjednoczonych Ameryki (1980 rok) dla relacji Wschód–Zachód;

V.3) charakteryzuje główne przyczyny erozji systemu komunistycznego w latach 80. (wewnętrzne wady systemu, „rewolucja ducha” za „żelazną kurtyną”, twarda postawa Zachodu);

V.9) charakteryzuje genezę i znaczenie programu „pierestrojki” Michaiła Gorbaczowa;

V.4) charakteryzuje zmiany zachodzące w Chinach po śmierci Mao Zedonga (rządy Deng Xiaopinga i początek „państwowego kapitalizmu”);

- Karnawał „Solidarności”

Uczeń:

V.5) przedstawia proces powstawania ruchu społecznego „Solidarność”, jego przywódców, charakter, cele i tradycje, do których się odwoływał, a także jego znaczenie dla Polski i świata;

V.6) przedstawia okoliczności i skutki wprowadzenia przez władze stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku, formy walki reżimu PRL z wolnościowymi dążeniami Polaków (cenzura, „nieznani

sprawcy”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Wujek”, Lubin 1982 rok, zamordowanie Grzegorza Przemyka) oraz formy oporu wobec reżimu stanu wojennego;

V.7) charakteryzuje rolę Kościoła katolickiego w Polsce w okresie po wprowadzeniu stanu wojennego (pomoc wszystkim prześladowanym, kultura bez cenzury, msze za ojczyznę, osoba bł. ks. Jerzego Popiełuszki, pielgrzymki św. Jana Pawła II do Polski w 1983 i 1987 roku);

V.8) charakteryzuje przejawy kryzysu systemu komunistycznego w Polsce w latach 80. (niewydolność gospodarcza) oraz jego skutki w połączeniu z represyjną polityką stanu wojennego (emigracja wielu wykształconych i zaangażowanych społecznie Polaków);

V.10) wyjaśnia pojęcie uwłaszczenia nomenklatury na przykładzie polityki rządu Mieczysława Rakowskiego (1988–1989);

V.12) przedstawia główne wydarzenia związane z przełomem 1989 roku w Polsce (Okrągły Stół, wybory 4 czerwca 1989 roku, wybór gen. Wojciecha Jaruzelskiego na prezydenta PRL, rząd Tadeusza Mazowieckiego); wyjaśnia pojęcie wyborów kontraktowych;

V.13) dokonuje bilansu rządów komunistycznych w Polsce, wskazując na ich skutki w warstwie kultury, życia społecznego i gospodarczego;

- Jesień Ludów

Uczeń:

V.11) charakteryzuje przebieg Jesieni Narodów w Europie Środkowej i Wschodniej; wskazuje na prekursorską rolę ruchu społecznego „Solidarność” oraz „rewolucji ducha” zainicjowanej przez św. Jana Pawła II;

V.14) charakteryzuje najważniejsze zmiany geopolityczne w najbliższym otoczeniu Polski w latach 1989–1991 (zjednoczenie Niemiec, rozpad Czechosłowacji oraz ZSRS), ze szczególnym uwzględnieniem powstania niepodległych państw bałtyckich, Ukrainy i Białorusi;

V.15) wyjaśnia pojęcia dekomunizacji i lustracji w kontekście prób wychodzenia z postkomunizmu, ujmując te pojęcia na tle porównawczym, uwzględniając przykłady Niemiec i Czechosłowacji;

V.16) wskazuje, na czym polegała transformacja gospodarczo-ustrojowa realizowana w Polsce po 1989 roku, na przykładzie założeń oraz implementacji planu Sachsa-Balcerowicza;

V.17) wyjaśnia różnice między prywatyzacją a reprivatyzacją;

- Demokratyczne państwo u progu XXI wieku

Uczeń:

V.21) wyjaśnia pojęcie demokratycznego państwa prawa;

V.20) charakteryzuje zmiany dokonane w konstytucji Polski w 1989 roku;

VI.8) charakteryzuje główne postanowienia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (preambuła, relacje między najważniejszymi organami władzy, niezawistość sądów i

trójpodział władzy, prawa i obowiązki obywatela Rzeczypospolitej Polskiej, przepisy dotyczące małżeństwa i rodziny);

I.18) wyjaśnia podstawy i treść praw człowieka oraz ich związek z dziedzictwem cywilizacji zachodniej (inspiracje płynące z chrześcijaństwa oraz z nauki o prawie naturalnym sięgającej czasów grecko-rzymskich);

I.19) przedstawia zasady ogólne i katalog praw człowieka wynikające z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., sądowe środki ochrony praw i wolności w Rzeczypospolitej Polskiej oraz sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich;

VI.9) charakteryzuje sposób unormowania relacji między Rzeczpospolitą Polską i Kościołem katolickim w konkordacie z 1993 roku oraz między Rzeczpospolitą Polską i innymi związkami wyznaniowymi na mocy tzw. ustaw kościelnych;

VI.10) wyjaśnia pojęcie organizacji pozarządowej, omawia rolę i wskazuje przykłady organizacji pozarządowych (NGO) we współczesnej Polsce;

V.18) wyjaśnia znaczenie walki z korupcją dla kultury politycznej i efektywności gospodarczej państwa;

V.19) wyjaśnia pojęcie społeczeństwa obywatelskiego i wskazuje przykłady jego funkcjonowania w Polsce po 1989 roku;

I.8) wyjaśnia znaczenie organizacji celowych (np. organizacje polityczne, związki zawodowe, stowarzyszenia) tworzonych przez ludzi dla realizacji ich wspólnych interesów i zadań;

V.22) wyjaśnia znaczenie istnienia samorządu terytorialnego; charakteryzuje główne etapy jego odbudowy w Polsce po 1989 roku;

I.5) wyjaśnia znaczenie wspólnoty samorządowej; zna treść i genezę zasady pomocniczości jako fundamentu współczesnych państw i formułuje płynące z niej wnioski dla codziennego funkcjonowania;

I.12) wymienia i charakteryzuje podstawowe atrybuty jednostek samorządu terytorialnego jako wspólnot lokalnych;

VII.11) przedstawia zakres działania poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego (gmina, powiat, województwo) w Rzeczypospolitej Polskiej, z uwzględnieniem struktury głównych kierunków wydatków budżetowych na te działania oraz źródeł ich finansowania;

- Świat na przełomie wieków.

Uczeń:

VI.1) charakteryzuje pojęcie nowego światowego ładu (New World Order) i podaje przykłady jego funkcjonowania (I wojna w Zatoce Perskiej w 1990 roku);

VI.2) charakteryzuje kolejne etapy integracji europejskiej po 1992 roku (traktat z Maastricht, powstanie Unii Europejskiej, wprowadzenie waluty euro);

VII.6) omawia proces zmiany Unii Europejskiej w okresie po wstąpieniu Polski w jej struktury (wzrost pozycji Niemiec, zjawiska kryzysowe związane z imigracją, niestabilnością strefy euro, Brexitem i epidemią wywołaną wirusem SARS-CoV-2, a także kontrowersje ustrojowe i ideologiczne na forum instytucji unijnych);

VI.3) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje zmian politycznych w Afryce – zniesienie apartheidu w RPA, ludobójstwo w Rwandzie (1994 rok);

VI.4) wyjaśnia pojęcie i różne konteksty globalizacji (ekonomiczny, polityczny, kulturowy i ekologiczny);

- Polska na przełomie wieków

Uczeń:

V.23) charakteryzuje genezę, przebieg i konsekwencje „wojny na górze” w 1990 roku (pierwsze powszechne wybory prezydenckie w 1990 roku i zwycięstwo Lecha Wałęsy).

VI.5) charakteryzuje znaczenie 1991 roku w najnowszej historii Polski (pierwsze wolne wybory parlamentarne, powołanie rządu Jana Olszewskiego);

VI.6) wyjaśnia, na czym polegała wizja budowy „trzeciej niepodległości” przedstawiona w Polsce w 1991 roku przez św. Jana Pawła II;

VI.7) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje objęcia władzy przez ugrupowania postkomunistyczne w Polsce w 1993 roku;

VI.11) charakteryzuje reformy w czasach rządów AWS i UW (1997–2001); wyjaśnia znaczenie powstania Instytutu Pamięci Narodowej;

VI.12) charakteryzuje znaczenie wstąpienia Polski do NATO w 1999 roku i do Unii Europejskiej w 2004 roku;

- Kluczowe problemy współczesnego świata

Uczeń:

VI.13) charakteryzuje przejawy wzrostu globalnego znaczenia Chin w XXI wieku;

VI.14) podaje przykłady wzrostu agresywnej polityki Rosji od czasu objęcia rządów przez Władimira Putina (Czeczenia, Gruzja, Ukraina); przedstawia nowe formy rosyjskiego imperializmu („szantaż gazowy”, „wojna hybrydowa”, „wojna informacyjna”);

VI.15) wyjaśnia pojęcie terroryzmu oraz przedstawia genezę i najważniejsze etapy „wojny z terroryzmem” (Afganistan, Irak);

VI.16) charakteryzuje zjawisko prześladowań religijnych, w tym na przykładzie losu społeczności chrześcijańskich w różnych strefach świata.

- VII.1) charakteryzuje główne zmiany kulturowe zachodzące w świecie zachodnim na przykładzie: ideologii „politycznej poprawności”, wielokulturowości, nowej definicji praw człowieka, rodziny, małżeństwa i płci; umieszcza te zmiany na tle kulturowego dziedzictwa Zachodu ujętego w myśli grecko-rzymskiej i chrześcijańskiej;
- VII. 2) wskazuje na różnice między tolerowaniem a akceptacją zjawisk kulturowych i społecznych;
- VII. 3) przedstawia kulturowe, społeczne i ekonomiczne konsekwencje rozwoju internetu i technologii cyfrowych;
- VII.4) wyjaśnia pojęcia komunikacji społecznej oraz czwartej władzy;
- VII.5) wskazuje, na czym polega wartość swobodnej wymiany opinii, oraz przedstawia nowe formy ograniczenia wolności słowa w epoce cyfrowej;

- Polska teraźniejszość

Uczeń:

- VII.7) charakteryzuje zjawisko postkomunizmu jako bariery rozwojowej i przedstawia najważniejsze przyczyny jego kryzysu w Polsce po 2001 roku;
- VII.8) charakteryzuje różne wizje wyjścia Polski z postkomunizmu i wyjaśnia, na czym polegało polityczne znaczenie wyborów parlamentarnych i prezydenckich 2005 roku w Polsce;
- VII.9) ocenia znaczenie i skutki katastrofy smoleńskiej 10 kwietnia 2010 roku dla państwa polskiego;
- VII.10) charakteryzuje zmiany polityczne i gospodarcze w Polsce w latach 2010–2015;
- VII.12) wymienia największe skupiska Polaków na świecie, zna różnicę między pojęciem Polonii a pojęciem Polaków poza granicami kraju;
- VII.13) wymienia osiągnięcia Polski po 1989 roku w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej;
- VII.14) wskazuje i charakteryzuje najpoważniejsze wyzwania stojące przed Polską u progu trzeciej dekady XXI wieku (zagrożenia geopolityczne, kryzys demograficzny, utrzymanie tożsamości kulturowej, bezpieczeństwo energetyczne, polityka klimatyczna oraz jej koszty finansowe i społeczne).